

דמעמד הר סיני לחוד, היה עליהם יראתו יהברך. ועוד נראה
דהנה איתא גוי העוסק בתורה חייב מיתה, שנאמר תורה צוה
לנו משה מורשה. לנו מורשה, ולא להם. (סנהדרין נ"ט) ולפי"ז
נראה דלא נתן לנו את התורה, הכוונה באמת היה נותן
התורה. רק דלא היה נותן "לנו" דתהא מורשה רק לנו ולא
לעכו"ם.

קמז.

הנה הא דמזכירים יציאת מצרים בק"ש. צ"ב איזה שייכות יש
לזכירת יציאת מצרים, לק"ש. הלא היא מצוה מיוחדת.
והנראה, דכתיב (במדבר ט"ו) אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי
אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים וגו'. והיינו דכל
תכלית י"מ לא היתה כשביל היציאה ממצרים, אלא "להיות
לכם לאלקים". וכיון שכן הרי יש בזכורת י"מ שהוא למען
להיות לכם לאלקים, קבלת עול מלכות שמים, ולכן היא נכללת
בק"ש, שהוא ענין קבלת עול מלכות שמים. ובזה מחבאר מה
דאיחא בפסחים (קט"ז). מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ופליגי
מאי בגנות, רב אמר מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו. ושמואל
אמר עבדים היינו. וצ"ב מאי שייכא מתחילה עובדי ע"ז
לסיפור יציאת מצרים. אך לפמש"כ הרי כל יציאת מצרים הוא
למען קבלת מלכותו יתברך, ולכן צריך לטפר שמתחילה היו
אבותינו עובדי ע"ז ועתה יצאנו ממצרים. וקבלנו את התורה.

קמח.

בדכות (י"ב:) במשנה. אמר ראב"ע וכו' שנאמר למען תזכור
את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, ימי חייך הימים,
כל ימי חייך הלילות. והח"א ימי חייך העולה"ז כל להביא
לימות המשיח, ע"כ. וצ"ב דבדברי בן זומא אמר כל ימי
חייך הלילות, ובדברי חכמים אמר להביא לימות המשיח, מ"ש
דאמר כאן "להביא", ונראה דחילוק בין לילה לב"ז,
לימות המשיח לחכמים, דיום ולילה הוו תרי מצות. דנאמר
מצוה להזכיר ביום, ומצוה להזכיר בלילה, אל לימות
המשיח, אינה מצוה מיוחדת דנאמרה לימות המשיח. אלא
דנכללת במצוה בעוה"ז, והיינו דאמר "להביא" דנכלל
בה דימות המשיח לא מופקע ממצוה להזכיר דאיתא בעולם

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אין אנו מטבלין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ או מצה. והלילה הזה כלו מצה שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות והלילה הזה מרור. שבכל הלילות אנו אוכלין ושותין בין יושבין ובין מסבין והלילה הזה כלנו מסבין.

עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו יי אלהינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים עדין אנו ובנינו ובני בנינו משרועבדים היינו לפרעה במצרים ואפילו כלנו חכמים כלנו נבונים כלנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משבח.

וגם אנו אומרים, השתא הכא אנו מקיימים מצות לחם עוני בלבד, לשנה הבאה בארעא וכו' נקיים מצות הפסח ככל חקותיו וככל משפטיו¹⁵. וי"א כי לכך נאמר לשון ארמי, כדי שלא יכירו המלאכים ויקטרגו עלינו כשאנו מתפארים בכל זה, ויזכרו עונותינו שאין אנו כדאי ליגאל¹⁶.

ואין אנו מווגין כוס ב' עד שיגמור הא לחמא, וידרשו בענין הפסח. ואחר כך מווגין, ואומרים על כוס ב' מה נשתנה וכו'¹⁶.

שבכל הלילות אין אנו מטבלין אפי' פעם אחת. קודם סעודה, והלילה הזה שתי פעמים. קודם סעודתנו, א' בכרפס ואחת במרור¹⁷.

שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות והלילה הזה מרור. קשי' לרש"י, וכי אין אנו אוכלין בלילה הזה שאר ירקות. ופי' הוא ז"ל, כי כל מה שאנו אוכלין בלילה הזה הוא מרור אלינו זכר וכו'¹⁸. ואינו נכון, אלא כך פירושו, שבכל הלילות אנו אוכלים בתחלת סעודתנו שאר ירקות מתוקות, שמכשירי האדם לאכילה, והלילה הזה אנו עושים תחלת סעודתנו מרור וכו'¹⁹.

עבדים היינו וכו'. זהו תחלת ההגדה ותשובת מה נשתנה לפי שעבדי' היינו לפרעה וכו'²⁰. ובגמרא אמרו²¹ מתחיל בגנות ומסיים בשבת, לתת שבח והודאה לה' אשר מאשפות ירים אביון. ונחלקו בגמ' מאי גנות. רב אמר מתחלה, ורבא²² אמר מעבדים היינו לפרעה, ומסקנא כוותיה. דהוא בתראה, ורב נחמן עבד כוותיה בעובדא דדרו עבדיה, ומסתברא, שלא נחלקו אלא באיזה מתחילים, דרב סבר מתחילי' כמו שהיה מעשה ורבא אמר מעבדים שהוא תוקפו של נס ואח"כ מתחילין בגנות ע"א, ולפ"ז מנהגנו כרבא²⁴. דאי פליגי לגמרי, נהיגנ' דלא כחד.

ואלו לא הוציא וכו'. י"מ, והיאך אפשר לומר כן שהרי כבר נשבע לאברהם בין הבתרים

הגורסים כן. 15 וכ"ה בשבה"ל ות"ר בשם י"מ. ופי' נוספים עי' באבודרהם, רשב"ץ ועב"ץ שהוא לענין הגאולה. 16 פי', המילים השתא הכא כו', אבל הסיפא בלה"ק. ועי' לעיל בטעמי אמירת הא לחמא עניא בארמית. 16 * עי' בהקדמת רבנו לפי', הערות 64, 65. 17 שם קטז, א. וכ"ה ברי"ד, ארחות חיים וכלבו בשם י"מ, שבה"ל ות"ר, אבודרהם. 18 בפי' להגדש"פ. [וברבינו שאלת ההטבלה קודמת לשאלת המרור, ובכל הגי' הוא להיפוך]. 19 וכ"ה באבודרהם. וברשב"ץ פי' שהלילה הזה חובה באכילת מרור. 20 פי', שזו תשובה על כל השאלות. שלפי שעבדים היינו, אוכלים אנו מצה ומרור כאבותינו. ולפי שנעשו בני חורין, אוכלים אנו בהסבה דרך חירות. וכ"ה ברשב"א, ארחות חיים וכלבו, תניא רבתי אבל בויטוי, שבה"ל ועוד שזו תשובה רק על ההסבה דרך חירות, ועונים עליה תחילה שהיא זקוקה לכל השאלות [פרט למרור], ובהמשך ההקדמה התשובות לשאר השאלות. 21 שם, שם. 22 כגי' כי"מ ב'. ועי' דק"ס שכ"ה בעוד ששה כת"י. ולפנינו: שמואל. ובר"ח: ר' יוסף. 24 כרבינו

We were slaves to Pharaoh in Egypt

The Mishnah states as a general rule that in telling the story of the exodus we must "Begin with the shame and end with the praise." A Jewish story begins in sadness and ends in joy.

What, specifically, does this mean on Pesach? The Talmud records two views, those of Rav and Shmuel, two sages of the third century. According to Shmuel it means saying, 'We were slaves to Pharaoh in Egypt and the Lord our God brought us out.' According to Rav it means saying, 'Originally our ancestors worshipped idols, but God brought us close to Him.' Out of respect for these two views, we say them both, beginning with the answer according to Shmuel.

The two opinions reflect different approaches to the Exodus. According to Shmuel the central fact is physical redemption. Our ancestors were slaves who were liberated by God. According to Rav the essential theme is spiritual redemption. Our ancestors were idolators who found, and were found by, God.

There is a difference, too, in their approach to history. Shmuel focuses on the immediate event of Egypt, slavery and redemption. Rav places the event in a wider context – the whole history of the Jewish people from Abraham to Joshua and the conquest of the land. For Rav, Pesach is part of a larger drama, from founding father to the birth of a nation in its own land.

Maimonides draws a third distinction. There are two elements to the seder service: there is the story we tell our children, and the story we tell ourselves. Shmuel focuses on the story as told to a child. Rav speaks of the story as an adult reflection. Children can understand the drama of slavery and freedom together with the many miracles that were involved. It takes an adult to understand the journey from polytheism to monotheism, from myth to faith.

3. Sacks Haggadah
Rabbi Lord Jonathan
Sacks
Chief Rabbi of the UK

המקום

The name Makom referring to God is used frequently in the Haggadah.

"ברוך המקום" "ועבשיו קרבנו המקום לעבודתו." "כמה מעלות טובות למקום עלינו"

Why is God identified as Makom and why is this name referred to so prominently in the Haggadah? The Gemara (Hagiga 13) says:

אמר רבא: כל מה שראו יחזקאל ראו ישעיהו. למה הדבר דומה? יחזקאל ראה דמות לכן בשר שראה דומך וישעיהו דומה לכן כרך.

Compare the initial revelations of Yechezkel and Yeshayahu. Yechezkel describes his initial vision throughout the first chapter. That which he experiences is identified as *מקום מרכבה*. He is compared to the villager who is privileged to see the King on one special occasion and consequently is effusive in describing this sole encounter. Yeshayahu describes his initial encounter with God in the sixth chapter, and it occupies barely three verses. He is compared to a city resident who sees the king on a daily basis.

Yeshayahu offers prophecy during the time of the first Temple, when everyone could experience divine revelation. Anyone who entered the Bet ha-Mikdash encountered the Shechinah. The Shechinah could be felt and seen everywhere. Therefore, when God appears to Yeshayahu, he does not elaborate and says:

קרוש. קרוש. קרוש. מלא כל הארץ כבודי.

Yeshayahu, who lived during a time when one could see the king's palace every day, as it were, is described as the city boy who has access to the King at all times. There was no reason for him to elaborate upon his feelings and experience of Divine revelation, since this was a common occurrence. On the other hand, Yechezkel offers prophecy at the time of the Temple's destruction, as the Jewish people are on the way to Bavel. When God appears to him it is a most unusual experience. Consequently, he describes that initial encounter in effusive detail. Yechezkel does not know whether he will have the privilege of a second encounter. As he feels the Shechinah leaving him he says,

ברוך כבוד ה' מנאמנו - מקומנו הנסתר.

4. Va'Yaged Yosef
Rabbi JB Soloveitchik
By student R. Yosef
Adler

(פערזענליכקייט) שלו, ושיש הבדלים פסיכולוגיים בין עבד לבין בן חורין, ועל זה אנחנו מודים בכפילות, שהקב"ה הוציאנו ממצרים לשחררנו בכפלים, גם בנוגע לקנין הממון (ונודה לך שיר חדש על גאולתנו), וגם בנוגע לעניני פסיכולוגיה (ועל פדות נפשנו), אשר זה תלוי – בדרך כלל, בשחרור קנין האיסור.

והנה במפקיר עבדו נחלקו רב ושמואל [בגטין (לח)] אי צריך גט שחרור או לא, דההפקר רק יכול לחול (באופן ישיר) על קנין הממון, ולא על קנין האיסור, [עיין רמב"ן וריטב"א לקדושין (טז)]. בקשר לדברי הגמ'¹²³⁴⁵⁶⁷ דזאת אומרת עבד עברי גופו קנוי, דשמואל דריש מקרא דוכל עבד איש, דרק עבד שיש לו לרבו רשות עליו, יש בו גם קנין איסור, ובמפקיר עבדו, מאחר שההפקר מפקיע את קנין הממון, ממילא פקע גם קנין האיסור מעליו. ולא קיי"ל כשמואל, אלא כרב הסובר (שמה) דהמפקיר עבדו יצא לחרות (בנוגע לקנין הממון) וצריך גט שחרור (להפקיע את קנין האיסור), דלא דריש הך קרא הכי, ואית ליה דאין קנין האיסור נפקע מאליו על ידי כך שנפקע קנין הממון.

ויש שהסבירו, שבזה נחלקו רב ושמואל בנוגע לנוסח ההגדה, ולשיטתם אזלי. דאיתא במשנה פסחים (קטז). דלמצות סיפור יציאת מצרים בעינן שיהיה מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ובגמ' שמה הובאה המחלוקת שבין רב ושמואל, דלשמואל, הכונה בזה שיאמר עבדים היינו. ולרב, לא סגי באמירת עבדים היינו, ובעינן שיאמר גם מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו וכו'. כלומר, דעיקר התכלית דיציאת מצרים היתה בעד קבלת התורה בשעת מעמד הר סיני, וכדכתיב בקרא, בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה. (עיין מש"כ לקמן בקונטרס ספירת העומר, אות יו"ד). וכדכתיב, אני די' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים וכו'. וכן הוא בכמה וכמה פסוקים. ובודאי צריכים להודות אף על זה בליל פסח. וענין זה דקבלת התורה שלאחר החירות הממונית-הפוליטית גדרו כמו הפקעת קנין האיסור שעל העבד הכנעני, והחלפת הפסיכולוגיה-העבדית בפסיכולוגיה של בן חורין. ואליבא דשמואל הסובר שהמפקיר עבדו יצא לחרות ואין צריך גט שחרור, כלומר דעל

ידי הפקעת קנין הממון ממילא יהיה נפקע אף קנין האיסור, אזי במה שאומרים עבדים היינו ויוציאנו די ממצרים, ממילא משתמע מזה אף ענין פדות נפשנו, וא"צ לפרטו להדיא. אך, מאחר דקיי"ל כרב, דהמפקיר עבדו יצא לחרות ועדיין צריך גט שחרור להפקיע את קנין האיסור, דאינו נפקע ממילא, הכי נמי קיי"ל כרב, דבליל פסח לא סגי במה שאומרים עבדים היינו, וצריכים להזכיר להדיא שמתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו וכו', דלא משתמע ממילא ממה שכבר סיפרנו אודות הפקעת קנין הממון.

ומבואר במשנה שדורשים את פרשת מקרא בכורים מארמי אובד אבי. ונראה לומר, דאליבא דשמואל, ארמי אובד אבי קאי אלבן, שלבן ביקש לעקור את הכל, דאליבא דשמואל אין מן הצורך להזכיר במפורש את ענין השחרור מקנין האיסור, וכאמור, ואת ענין קבלת התורה, דממילא הוא, דאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה. אבל אליבא דרב, שצריכים להזכיר במיוחד ובמפורש את זה שמתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, יש לפרש את לשון המקרא כפשוטו, שארמי אובד אבי, ר"ל, שאבינו תרח היה תועה בדרך החיים, והיה עובד עבודה זרה, ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו.

שפוך חמתך: נראה שהוא בתורת הקדמה לברכת השיר (דכוס רביעי), דמבואר בגמ' שהיא ברכת נשמת כל חי, שבשעת יציאת מצרים אמר הקב"ה למשה רבנו אהק"ה אשר אהק"ה, והביא שם רש"י (לפרשת שמות) מהמדרש, אהיה עמהם בצרה זאת, ואהיה עמהם בשעבוד שאר מלכיות. כלומר, שהקב"ה הבטיחו למשה שיגאל את ישראל ממצרים, ושיביא אף גאולה שלמה לכל האנושות כולה לעתיד לבוא, ועל זה אנחנו מודים להקב"ה בליל פסח על גאולת מצרים (ונודה לך שיר חדש על גאולתנו) ומתפללים אליו (נשמת כל חי) שיקיים את הבטחתו להביא את הגאולה העתידה. וזהו ענין תפילת מלכיות שאנחנו מזכירים בראש השנה וביום הכיפורים, מלוך על כל העולם כולו בכבודך ... וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו וגוי, דקאי אגאולה העתידה. אלא דיש בזה בעיא, דלא תתגשם אותה

לעיל (ג. ד"ה דאמר) כתבו שהפירוש הכא דמדאורייתא לא קיים מצות סוכה והנה התוס' בזה לשיטתם אולו דגם שם בפסחים (ד"ה ואמרתם) נראה כוונתם דמן התורה לא יצא ידי חובתו דכתבו דאתיא מואמרתם זבח פסח דע"י אמירה נעשה פסח ואתקש מצה ומרור לפסח ולענ"ד פירושים אלו דחוקים הם ולולא דברי הראשונים הי' נלענ"ד לפרש מתניתין דפסחים שאין הפירוש דאם לא אמר טעם פסח מצה ומרור לא יצא ידי מצות הללו אלא לא יצא ידי ספור יציאת מצרים שהרי ספור יציאת מצרים בליל פסח הוא מ"ע מלבד ע' של הזכרת י"מ שהיא בכל לילה כמו שאמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה וגו' והיינו ע"כ כמו שכתבו הפוסקים דכל ימות השנה לא צריך בכל לילה רק להזכיר יציאת מצרים בק"ש אבל בליל פסח צריך להאריך בספור, אכן כדי שנדע כמה הוא שיעור לכל הפחות למען יצא ידי עשה של והגדת לבנך על זה קאמר ר"ג שליציא ידי חובת מצות ספור צריך להזכיר ג' טעמים של פסח מצה ומרור דכפסח צוה הכתוב בפ"י כדכתיב ואמרתם זבח פסח הוא ל"ה וגו' ובמצה כתיב והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה דוזה קאי על מצה ומרור כמו שאמר בעל הגדה בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצ' ומרור מונחי' לפניך ועיין מה שכתבתי בשומר ציון (מכתב ר"א):

בגמרא אלמא אזרח גברי משמע. רש"י פי' דמרומיא דה' קפריך ולכאורה מלשון גמרא משמע דאזרח מקשה אהודי אכן מדברי הריטב"א נראה דהיינו הך ולכן אפשר לפרש גם כוונת רש"י כן אע"פ שקצת דוחק הוא:

ברי"ש ד"ה התם מבטל. הלכך לא פשיטא לר"א. מזה משמע דרש"י מפרש דהקושיא דתפשוט לי' מדידי' קאי אר"א גופא ואף שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו הרי דין זה דפקק החלון ע"כ שמע מרבו שהרי אמרו אבל בלא רש"י הי' אפשר לפרש ג"כ דאר' יוחנן ב"ר אלעאי קאי הקושיא למה הי' צריך לשאלו כיון ששמע מסתמא כבר ההלכה דפקק החלון ממנו:

בר"ה שיחת חולין. לא מפני שטרחתי בכל אלה. לשון זה מגומגם ונראה שט"ס יש כאן וברש"י שבעין יעקב הגרסא לא מפני שלא טרחתי בכל אלה ובזה הלשון מיושב יותר אכן אם רק ע"פ הגהה נכתב כן יותר הי' נלענ"ד להגי' תחת שטרחתי צ"ל שטרחתי ואין כאן רק

בגמרא פיהושע בן נון. בב"ב (קלד.) כתב הרשב"ם דאע"ג דגם למשה עמדה החמה מ"מ כיון שלא הגיעו למעלת משה נקט יהושע ע"ש ולענ"ד זה אינו מספיק ליישב זה דכיון דקאמר דשלשים היו ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו אם היה אומר ושלשים היו ראויים שתעמוד להם חמה כמשה כבר נשמע דבמעלה זו לא היו שוים למשה אבל במעלה זו נשור ועיין במהרש"א שם שנדחק ג"כ לתרץ קושיא זו ולענ"ד י"ל דבע"ז (כה.) על מה דקאמר כשם שעמדה חמה ליהושע כך עמדה למשה קאמר מיתבי ולא הי' כיום ההוא לפניו ולאחריו איבעית אימא שעות הוא דלא נפישן כולי האי ואיב"א אבני ברד לא הוי ע"ש ויש להבין מה פריך שם והרי לא קאמר רק שעמדה חמה אבל לא שמשה בקש כן רק שהקב"ה עשה בשביל לתת פחדו על העמים אבל ביהושע עשה הקב"ה כן ע"פ יהושע שאמר שמש בגבעון דום והרי זה מפורש בפסוק עצמו דכתיב ולא הי' כיום ההוא לפניו ולאחריו לשמוע ד' בקול איש וכן פי' האלשיך כי של משה הוא יתברך עשה ולא לעשות רצון משה רק לפי צורך. השעה ע"ש אכן י"ל דמ"מ פריך שפיר דאם הי' נכתב ולא הי' כזה לפניו ולאחריו לשמוע ד' בקול איש אז הי' אפשר לפרש כן שהחילוק הי' ששם עשה הקב"ה הנס לצורך שעה מבלי שבקש משה וכאן ע"פ דבור יהושע אבל מדקאמר ולא הי' כיום ההוא לפניו ולאחריו שתלה החלוק ביום ההוא שהי' חלוק מלפניו ומלאחריו לזה מקשה הרי בענין היום לא הי' חלוק בין של משה לשל יהושע ולזה הוצרך לתרץ דשעות לא נפישו או שלא הי' ברד שזה דבר התלוי ביום אבל מ"מ יוצא מזה דשל יהושע הי' חלוק משל משה דלמשה עמדה לצורך השעה מעצמה ע"פ רצון הקב"ה וליהושע ע"פ דבורו ולכן הכא דרצה לחשיב מעלת התלמידים הוצרך לומר שהיו ראויים לעמוד להם חמה כיהושע פי' ע"פ דבורם ולכן ע"כ נקט יהושע ולא משה:

במתניתין משפ ראי'. רש"י פי' בלשון בתמי' ועיין מה שכתבתי בזה לקמן (לו.):

במתניתין לא קיימת מצות סוכה מימך. עיין בר"ן וריטב"א שכתבו אף שאינו רק גזירה דרבנן מ"מ שייך לשון זה כמו במה שאמר ר"ג (פסחים קטז.) כל שלא אמר דברים האלה בפסח לא יצא ידי חובתו וכן שם בפסחים על המשנה דר"ג כ' הר"ן לא שלא יצא כלל אלא שלא עשה מצוה כתיקונה ומביא ראי' מהכא אכן התוס'

על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכפלת למקום עלינו. הוציאנו ממצרים. עשה בהם שפטים. עשה באלהיהם. הרג בכוריהם. נתן לנו את ממונם. קרע לנו את הים. העבירנו בתוכו בחרבה. שקע צרינו בתוכו. ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה. האכילנו את המן. נתן לנו את השבת. קרבנו לפני הר סיני. נתן לנו את התורה. הכניסנו לארץ ישראל. ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עונותינו.

רבן גמליאל היה אומר. כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו. ואלו הן. פסח. מצה. ומרור.

פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שום מה. על שום שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא ליי אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו.

ואוחז מצה בידו ואומר מצה זו שאנו אוכלין על שום מה. על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ. עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. וגאלם מיד. שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים

על אחת כמה וכמה כו'. עתה שבא לענין להזכיר אלו ט"ו מעלות. על אחת שאין אנו ראויים למעלה אחת. כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו. שעשה עמנו כל זה. הוציאנו ממצרים כו'.

בנה לנו בית הבחירה. נקרא בית הבחירה ע"ש שבחר בו הקב"ה. כמ"ש *265, כי אם אל המקום אשר יבחר ד' אלקיך כו'. ר"ג כו'. משנה היא בפ' ע"פ *266.

רבן גמליאל היה אומר כל מי שלא אמר ג' דברים אלו בפסח וכו'. התחיל במשנה *267, כמו שאמר ראב"ע הרי אני, וסיים בה, ונתן הברייתא והתוספתא *268 באמצע.

ומ"ש לא יצא ידי חובתו, פירושו לחכמים, שלא קיים מצותו כראוי *268, כי לא מצינו שהקפיד הכתוב באמירה, כל שנזכור נפלאות הבורא, מתוך שנזכור כלנו למה הם באים *269.

מצה זו שאנו אוכלין. כך דורשין במכילתין *270, שלא הספיק בצקם. ומכאן למדנו כי מה שאמר הכתוב כי לא חמץ *271, ר"ל כי לא היה חמץ כשיצאו ממצרים, אבל כשהגיעו לרפידים חמץ היה, אלא שבמצרים חמץ ומצה עמו בבית כדאיתא בפסחים ב' *272, כי שיעור חמץ אינו אלא מיל *273, לדעת הרמב"ם ז"ל בשהייה, ודעתנו שלא בשהייה *274, ועוד, שהוליכוהו בדרך, והוליכוהו לשמש או ביום המעונן, וקיימא לן אשה לא תלוש

*265 דברים יב, ה. 266 פסחים קטז, א. 267 ברכות יב, ב. 268 פי', המכילתא שבהגדה. *268 שיעור דברי רבנו כדברי הרא"ש בתשו' כלל כד דין ב. ועיי' פי' הגריפ"פ לרס"ג מצוה לג, שדרשות המכילתא והגדה כו' הם אסמכתא. 269 כ"ה במאירי ור"ן שם, שטמ"ק ברכות ט, א. ובתוס' שם ע"א ד"ה ואמרתם פי' שלא יצא י"ח באכילה בלא אמירה. ובמחז"נו, מאירי במשנה, וכ"מ מרמב"ם ה' חו"מ ז, ה ובקריית ספר שם, שלא יצא ידי חובת סיפור יצ"מ. 270 לשמות יב, לט. ושלא כנוסחת המשנה שם. 271 שמות יב, לט. 272 שם צה, א. 273 שם מו, א. 274 עיי' חיי רבינו שם ד"ה אין שם.

10

מכסים את המצות, מנביהים את הכוס ואומרים:

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חֵיבִים לְהוֹדוֹת, לְהַלֵּל, לְשַׁבַּח,
 לְפָאֵר, לְרוּמֵם, לְהַדָּר, לְבָרֵךְ, לְעַלָּה
 וְלִקְלִס לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנְּסִיִּם
 הָאֵלֶּן, הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵירוֹת, מִיַּגְוֹן לְשִׁמְחָה,
 וּמֵאֲבֵל לְיוֹם טוֹב, וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גְּדוֹל, וּמִשִּׁעְבּוֹד
 לְגִאֲלָה, [וְנֹאמַר] (וְנֹאמַר) לְפָנֵינוּ שִׁירָה חֲדָשָׁה
 הַלְלוּיָהּ.

פירוש הגר"א

אחשורוש. ולכן מתחילה בשעה שמשבחים על ט' המכות לא היו יכולין לומר הלל - "הללו עבדי ה'", כי בזמן המכות הללו עדיין היו עבדי פרעה, אבל כאשר מודים על מכת בכורות 'ונאמר לפניו שירה חדשה', שהוא כנגד מכת בכורות, שבו נגאלנו מיד פרעה, אז יכולים לומר "הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה".

מעבדות לחירות - הוא נגד יציאת מצרים. מיגוץ לשמחה - הוא על הים, כי אז היו בצרה גדולה, [כמו ש בשיר השירים בפי' אדמ"ו הגאון ז"ל]. ומאבל - הוא אצל הר סיני, כמו ש [שמות לג, ד]: "וישמע

לפיכך אנחנו חיבים להודות וכו' - אמר כאן ט' שבחים: 'להודות, להלל, לשבח, לפאר, לרומם, להדר, לברך, לעלה ולקלס', כנגד ט' המכות. ושבח העשירי: 'ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה הללו עבדי ה'', הוא כנגד מכה עשירית - מכת בכורות. ומתחילה לא היה יכול לומר "הללו עבדי ה'", כי אלו העשרה שבחים הם כנגד העשר מכות, ואמרינן כגמ' [מגילה יז, א] למה לא אמרינן הלל כפורים, מה מעבדות לחירות אמרינן ממותה לחיים לא כל שכן. ומשני, בשלמא התם הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה, אבל כפורים אכתי אנן עבדי

ליקוטי הגר"א

ונאמר לפניו שירה חדשה

שמעתי מהגאון החסיד ז"ל פעם אחת בפורים שנשאל, למה אמרו חז"ל [מגילה טו, ב]: "כל השירות כולן נכתבות אריה על גבי לבינה, חוץ משירה זו [של עשרת בני המן] ושל מלכי כנען, שאריה על גבי אריה, ולבינה על גבי לבינה. מאי טעמא, שלא תהא תקומה למפלתן". ולכאורה היה לחז"ל לומר 'שלא היתה תקומה למפלתן'. ומאחר שמידת רבינו הגר"א היתה שלא לומר בדבר שאינו ע"ד הפשט, אלא רק ראשי דברים, השיב בקיצור: אם תבין

(יש מניחים כאן את הכוסות ומגלים את המצות עד "חלמיש למעינו מים").

**הַלְלֵנוּ אֱלֹהֵינוּ, הַלְלֵנוּ עַבְדֵי יְהוָה, הַלְלֵנוּ אֶת שֵׁם יְהוָה.
יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבָרָךְ, מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם.**

פירוש הגר"א

העם וכו' ויתאבלו ולא שתו וגו'. ליום טוב
- שהוא יום הכיפורים, שירד משה מההר
עם לוחות שניות, ואמרו בנמ' [תענית כו, ב]:
"לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר
באב—וכיום הכיפורים". ומאפלה לאור
גדול - פירוש, ממדבר שהוא ארץ חושך
וצלמות, לארץ ישראל שהוא אור גדול.
ומשיעבוד לגאולה - פירוש, בימי
השופטים היה שעבוד, כמו שכתוב בשופטים.
לגאולה - בימי דוד ושלמה שאז היו יושבים
לבטח והיתה גאולה שלימה.
הללו עבדי ה' - ביאר ג' דברים: עש"ן.
"נפש" - הם 'עבדי ה''. "שנה" - 'מעתה
ועד עולם'. "עולם" - 'ממזרח שמש עד
מבואו'. והד' כולל הכל, שכולם יהללו
ויברכו את שם ה'.

ליקוטי הגר"א

פסוק זה בפרשת עקב [דברים יא, ד]: "ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו ולרכבו
אשר הציף את מי ים סוף על פניהם ברדפם אחריכם ויאבדם ה' עד היום
הזה". ותמה שם הרמב"ן לא הבינותי טעם "עד היום הזה", כי כל המתים
בים אבדן עולם הם אובדים. ואז יתיישב ג"כ מאמרם זה. ואמרתי לו: עדיין
לא הבנתי. אמר לי: ולמה לא תבין, והלא נאמר "לסוסיו ולרכבו". ואז הבנתי
כוונתו, ואמרתי הענין בפניו ושמע, ונראה שהודדה שיפה כיוונתי.
והענין כי "רוכבו" הוא ה'שר', כמאמרם ז"ל [שמור"ר כא, ה] עה"פ [שמות יד, ל]:
"וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים", 'מתים' לא נאמר אלא 'מת',
והיינו שר של מצרים. וא"כ זהו כוונת הפסוק "אשר הציף עליהם את מי
ים סוף", וכמו שכתב בזוהר [שמות נג, ב]: מת על שפת הים העליונה. כלומר
שמרמו על הים העליון שהציף ושטף כל חלקי הטוב וניצוצי הקודש שנבלעו
במצרים. על דרך הכתוב [יחזקאל לו, כה]: "זורקתי עליכם מים טהורים". ולכן
"ויאבדם ה' עד היום הזה", כי כיון שנעשה "כמצולה שאין בה דגים",
שנתרוקנו משם כל חלקי הקדושה, שוב אינו חוזר וניערור להיות בו שום
ניצוץ קדושה. משא"כ בני הזמן שלא נתבטל שר עמלק, כי עדיין הוא עומד
במרדו, וכן מלכי כנען, כי בעבור שהשאירו מהם ישראל למטה בעודה", לא
מחה הקב"ה גם השרים מלמעלה. ולכן לא אמרו בגמ' לעיל "שלא היתה
תקומה", כי בעוונותינו הרבים עדיין יש להם תקומה, ולכך אמרו "שלא
תהא תקומה". כדי לרמוז שלא תהיה תקומה למפלתן לעתיד כשיבוא משיח
בב"א, ואז יעביר ממשלת זרון מלמטה ומלמעלה. [תולדות אדם]

א מתי פ"א מהלכות ק"ש הלכי י' וטעמי אר"כ סמוך לזה סמ"ד ב זמירי טס ט"א הלכה י' טעמי אר"כ סמוך ט"א ע"ג א

זבל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. יש לתמוה למה אמרו כזה חייב מיתה יותר משאר מקומות שאסרו חכמים כגון דברים וי"ל מפני שזו אפילו חכמים מודים דמן הדין ומנהל כל הלילה אלא שעשו סייג כדי להרחיק האדם מן העברה ואולי יאמר גלבו כיון שאלו זה אלא סייג בעלמא לא הלילה משום הכי הנרכו צבאן להזכיר יותר ולהודיע שהעובר על דבריהם אפילו בדבר שמוותר מן הדין כיון שגדרו הם והוא פורק גדל יטענו נהש (קהלת י' ט).

וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה והא דר"י שמעון דאמר פעמים שאדם קורא ק"ש של ערבית קודם הניח החמה דוקא בשעת הדחק כגון מי שהיה שכור או חולה אבל אם עשה כן במזיד או בפשיעה לא יצא ידי חובתו דאמרינן (ט) כי אתא ר' יצחק בר' יוסף אמר הא דרבי יהושע בן לוי לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר דהנהו ווגא דרבנן דאשתכור בהלולא דבריה דרבי יהושע בן לוי ולא קרו ק"ש אתו לקמיה דרבי יהושע בן לוי אמר דהו כדאי הוא רבי שמעון בן יוחאי לסמוך עליו בשעת הדחק (ז) וכן הא דרבי שמעון בר יוחאי דאמר פעמים שאדם קורא ק"ש של שחרית לאחר שיעלה עמוד השחר (ז) בדיעבד הוא אי גמי בשעת הדחק כגון מי שהיה משכים לצאת לדרך וכיוצא בו אבל לכתחלה לא: (ד) אמר מר קורא ק"ש ומתפלל (י) מסייעא ליה לרבי יוחנן דאמר איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערבית תפלה של ערבית רבי יהושע בן לוי אומר תפלות באמצע ובשעת שבשחרית קורא ק"ש ומתפלל ולערב המנחה מתפלל תפלת הערב ואח"כ קורא ק"ש נמצאת ק"ש של שחרית בתחלת היום וק"ש של ערבית בתחלת הלילה והתפלות בולן באמצע וליתא לדר' יהושע בן לוי וק"ל כר' יוחנן דתניא מסייעא ליה

וכי מפני שקומך גאולה תפלה יש לו שכר כל כך שהיה ען עולם הבא ואומר מורי הרב שהטעם שזוכה לשכר גדול כזה מפני שהק"ש כשגאלנו והואילנו ממזכרים היה להיומנו לו לעצדים שגאלנו (ויקרא כה, ט) כי עבדי הם הולאתי אותם מארץ מצרים וזכרתם גלגל יעקוב מזכיר זה המסך עשהה עומד והתפלה היא עבודה כדאמרינן (בב"ק נב:) ועצדתם את ה' אלהיכם (שמות נב, כה) זו היא תפלה וכשהוא מזכיר יציאת מצרים ומתפלל מיד מראה שכמו שהעבד שקונה אותו רצו חייב לעשות מצוות רבו כן הוא רצו מזכיר הנוצרה והגאולה בגלגל אותו העורא ושכחו עבדו ועבדו אותו וכיון שמכיר שהוא עבדו מפני שגאלו ועושה רצונו ומצותיו נמצא שצטבור זה זוכה למי העולם הבא. ועוד אמר מורי רש"י טעם אחר מפני שכשזכיר גאולה מצרים ומתפלל מיד הוא מראה שצוטב זה תפלה כיון שבבקש ממנו לרצו שמי שאינו צוטב לו לא יבקש ממנו כלום וכן נראה צוילה שמוט רצה בפרשת גא אל פרעה (כג, ט) שאומר לשם שכשראו ישראל הגסים והגפלות שהיה עושה עמהם העורא של כטעמו של עולם צטמו בו ועל זה נאמר (שמות יד, לה) וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה לו בני מצרים וייראו העם את ה' ויאמנו בה' וגו' וכיון שמזכיר עכשיו אותה הגאולה שצטמו אצותיו בה' והגלים ומתפלל מיד נמצא שגם הוא צוטב בו שיענה אותו כמו שענה לישראל צעבור שצטמו בו ומפני זה מזכיר אותה הגאולה

שלמי הגבורים

א מתי ע"ג ע"ג י"ח (ג) ד ו"ל מוחן ק"י מדקדק רבני יעקב נ"י הכי ע"ג י"ח פ. ח' ח"ס י"ח א: ד"ה אר"כ שיעקב ק"ש של ערבית אחר הכן הכונה שקודם לכן נהגב ליה לל הפסוק לגבי אר"כ וירושלמי דבריות (ה"ב ד) ברקמן ששאר המורה עד הכן המורה ארבעה מילין ועוד משה ראה דומן צומח פרק אחר ללס המורה (ה) אף הוא עשהה נכרעה של וזכר צירופלס שפעה שהמורה וירמח היו נקראו יצאום מנחה וידעו כל העם שהגיע זמן ק"ש פירוש נכרעה זו מורה וכן נדעל (ה) לקבל נכרעה ועוד ראה דומן צומח בנפסח (ג) און מנהלן ולא טולקין ואין מין ורבי שטקן המורה שצוטב שהעבדים שצוטבו שמוע עיקר זמן מוכן המורה עב"ל ועיין שגאולה דף ה' המנה מאומת:

הוא ואין להפריד בין שכור למוזד כזו ובאחר שלא הגיע עריין זמן קימה כמו שבררנו מדברי אב"י בנברשת של זהב הוא זמן שכובה בירדו ומגין לנו לבטל קריאת שמע מי ששהה אותו אף במזיד. וזה שכתב הר"י ז"ל שמי שמשכים לצאת לדרך קורא קריאת שמע של שחרית לאחר שעלה עמוד השחר מפני שהוא שעה הדחק קשיא עליה הא דתניא (לקמן ל.) והשכים לצאת לדרך

מכלת ללכן ואלו מאחרין עד לאחר הכן החמה ואפילו לרבי יהושע מנהל קודם הכן הוה דהוא זמן קימה לנישוי מוח מנני מלכיס וכל לכתחלה צוטבס דרובא קריין בין צטיכיס בין צקיימה וכדפרישית לעיל ועוד משום תפלה כומיקין אכל לחזור ולקרות אין לנו וטעמי כיוצא בה (מסכת קטן). כל שלא אמר שלשה דברים אלו צפסס לא יצא ידי חובתו ולא ציאה לדרך לחזור ולאטול פסח מכל ומוזד.

והיי"ן בן גיאת ז"ל כבס כן לק"ש כומיקין והקורא לאחר שעלה עמוד השחר יצא שהרי יצא משמך מקדימין וקורין דמניה הקורא עם אנשי משמך ואנשי מעמד לא יצא שאנשי משמך מקדימין ואנשי מעמד מאחרין פ"י לא יצא ידי חובתו צוטבס שהרי אמרו מלוחם עם הכן החמה ע"כ קורה של ערבית ושל שחרית אפילו לאחר הכן החמה יצא הכי אמר רבי שמעון משמיה דפסיה אתח קודם שיעלה עמוד השחר י"ל ללמד שאפילו חכף ק"ש של שחרית לעמוד השחר יצא ולגמול לילה הוא לשל ערבית כדקמי ציללה וכן ר"ש משמיה דרבי עקיבא גא ולמד שעד הכן קורה של ערבית ושל שחרית אפילו לאחר הכן החמה וזה מספקי אבל השיקר שז"ל שלא הסיר"ו לו חכמים שיהא קורה ק"ש של ערבית צבא אתח זו אחר זו אלא אם כן הכן החמה צימס או יעלה עמוד השחר והדבר היה לו שחר קיימת דברי הרב הגדול ז"ל.

והוא דר"י שמעון דאמר פעמים שאדם קורא ק"ש של ערבית קודם הניח החמה דוקא בשעת הדחק כגון מי שהיה שכור או חולה אבל אם עשה כן במזיד או בפשיעה לא יצא ידי חובתו דאמרינן (ט) כי אתא ר' יצחק בר' יוסף אמר הא דרבי יהושע בן לוי לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר דהנהו ווגא דרבנן דאשתכור בהלולא דבריה דרבי יהושע בן לוי ולא קרו ק"ש אתו לקמיה דרבי יהושע בן לוי אמר דהו כדאי הוא רבי שמעון בן יוחאי לסמוך עליו בשעת הדחק (ז) וכן הא דרבי שמעון בר יוחאי דאמר פעמים שאדם קורא ק"ש של שחרית לאחר שיעלה עמוד השחר (ז) בדיעבד הוא אי גמי בשעת הדחק כגון מי שהיה משכים לצאת לדרך וכיוצא בו אבל לכתחלה לא: (ד) אמר מר קורא ק"ש ומתפלל (י) מסייעא ליה לרבי יוחנן דאמר איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערבית תפלה של ערבית רבי יהושע בן לוי אומר תפלות באמצע ובשעת שבשחרית קורא ק"ש ומתפלל ולערב המנחה מתפלל תפלת הערב ואח"כ קורא ק"ש נמצאת ק"ש של שחרית בתחלת היום וק"ש של ערבית בתחלת הלילה והתפלות בולן באמצע וליתא לדר' יהושע בן לוי וק"ל כר' יוחנן דתניא מסייעא ליה

איזהו בן העוה"ב זה הסומך גאולה של ערבית

הוא ואין להפריד בין שכור למוזד כזו ובאחר שלא הגיע עריין זמן קימה כמו שבררנו מדברי אב"י בנברשת של זהב הוא זמן שכובה בירדו ומגין לנו לבטל קריאת שמע מי ששהה אותו אף במזיד. וזה שכתב הר"י ז"ל שמי שמשכים לצאת לדרך קורא קריאת שמע של שחרית לאחר שעלה עמוד השחר מפני שהוא שעה הדחק קשיא עליה הא דתניא (לקמן ל.) והשכים לצאת לדרך

מכלת ללכן ואלו מאחרין עד לאחר הכן החמה ואפילו לרבי יהושע מנהל קודם הכן הוה דהוא זמן קימה לנישוי מוח מנני מלכיס וכל לכתחלה צוטבס דרובא קריין בין צטיכיס בין צקיימה וכדפרישית לעיל ועוד משום תפלה כומיקין אכל לחזור ולקרות אין לנו וטעמי כיוצא בה (מסכת קטן). כל שלא אמר שלשה דברים אלו צפסס לא יצא ידי חובתו ולא ציאה לדרך לחזור ולאטול פסח מכל ומוזד.

והיי"ן בן גיאת ז"ל כבס כן לק"ש כומיקין והקורא לאחר שעלה עמוד השחר יצא שהרי יצא משמך מקדימין וקורין דמניה הקורא עם אנשי משמך ואנשי מעמד לא יצא שאנשי משמך מקדימין ואנשי מעמד מאחרין פ"י לא יצא ידי חובתו צוטבס שהרי אמרו מלוחם עם הכן החמה ע"כ קורה של ערבית ושל שחרית אפילו לאחר הכן החמה יצא הכי אמר רבי שמעון משמיה דפסיה אתח קודם שיעלה עמוד השחר י"ל ללמד שאפילו חכף ק"ש של שחרית לעמוד השחר יצא ולגמול לילה הוא לשל ערבית כדקמי ציללה וכן ר"ש משמיה דרבי עקיבא גא ולמד שעד הכן קורה של ערבית ושל שחרית אפילו לאחר הכן החמה וזה מספקי אבל השיקר שז"ל שלא הסיר"ו לו חכמים שיהא קורה ק"ש של ערבית צבא אתח זו אחר זו אלא אם כן הכן החמה צימס או יעלה עמוד השחר והדבר היה לו שחר קיימת דברי הרב הגדול ז"ל.

והוא דר"י שמעון דאמר פעמים שאדם קורא ק"ש של ערבית קודם הניח החמה דוקא בשעת הדחק כגון מי שהיה שכור או חולה אבל אם עשה כן במזיד או בפשיעה לא יצא ידי חובתו דאמרינן (ט) כי אתא ר' יצחק בר' יוסף אמר הא דרבי יהושע בן לוי לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר דהנהו ווגא דרבנן דאשתכור בהלולא דבריה דרבי יהושע בן לוי ולא קרו ק"ש אתו לקמיה דרבי יהושע בן לוי אמר דהו כדאי הוא רבי שמעון בן יוחאי לסמוך עליו בשעת הדחק (ז) וכן הא דרבי שמעון בר יוחאי דאמר פעמים שאדם קורא ק"ש של שחרית לאחר שיעלה עמוד השחר (ז) בדיעבד הוא אי גמי בשעת הדחק כגון מי שהיה משכים לצאת לדרך וכיוצא בו אבל לכתחלה לא: (ד) אמר מר קורא ק"ש ומתפלל (י) מסייעא ליה לרבי יוחנן דאמר איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערבית תפלה של ערבית רבי יהושע בן לוי אומר תפלות באמצע ובשעת שבשחרית קורא ק"ש ומתפלל ולערב המנחה מתפלל תפלת הערב ואח"כ קורא ק"ש נמצאת ק"ש של שחרית בתחלת היום וק"ש של ערבית בתחלת הלילה והתפלות בולן באמצע וליתא לדר' יהושע בן לוי וק"ל כר' יוחנן דתניא מסייעא ליה

וכי מפני שקומך גאולה תפלה יש לו שכר כל כך שהיה ען עולם הבא ואומר מורי הרב שהטעם שזוכה לשכר גדול כזה מפני שהק"ש כשגאלנו והואילנו ממזכרים היה להיומנו לו לעצדים שגאלנו (ויקרא כה, ט) כי עבדי הם הולאתי אותם מארץ מצרים וזכרתם גלגל יעקוב מזכיר זה המסך עשהה עומד והתפלה היא עבודה כדאמרינן (בב"ק נב:) ועצדתם את ה' אלהיכם (שמות נב, כה) זו היא תפלה וכשהוא מזכיר יציאת מצרים ומתפלל מיד מראה שכמו שהעבד שקונה אותו רצו חייב לעשות מצוות רבו כן הוא רצו מזכיר הנוצרה והגאולה בגלגל אותו העורא ושכחו עבדו ועבדו אותו וכיון שמכיר שהוא עבדו מפני שגאלו ועושה רצונו ומצותיו נמצא שצטבור זה זוכה למי העולם הבא. ועוד אמר מורי רש"י טעם אחר מפני שכשזכיר גאולה מצרים ומתפלל מיד הוא מראה שצוטב זה תפלה כיון שבבקש ממנו לרצו שמי שאינו צוטב לו לא יבקש ממנו כלום וכן נראה צוילה שמוט רצה בפרשת גא אל פרעה (כג, ט) שאומר לשם שכשראו ישראל הגסים והגפלות שהיה עושה עמהם העורא של כטעמו של עולם צטמו בו ועל זה נאמר (שמות יד, לה) וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה לו בני מצרים וייראו העם את ה' ויאמנו בה' וגו' וכיון שמזכיר עכשיו אותה הגאולה שצטמו אצותיו בה' והגלים ומתפלל מיד נמצא שגם הוא צוטב בו שיענה אותו כמו שענה לישראל צעבור שצטמו בו ומפני זה מזכיר אותה הגאולה

המאור הקמן

הוא ואין להפריד בין שכור למוזד כזו ובאחר שלא הגיע עריין זמן קימה כמו שבררנו מדברי אב"י בנברשת של זהב הוא זמן שכובה בירדו ומגין לנו לבטל קריאת שמע מי ששהה אותו אף במזיד. וזה שכתב הר"י ז"ל שמי שמשכים לצאת לדרך קורא קריאת שמע של שחרית לאחר שעלה עמוד השחר מפני שהוא שעה הדחק קשיא עליה הא דתניא (לקמן ל.) והשכים לצאת לדרך

מכלת ללכן ואלו מאחרין עד לאחר הכן החמה ואפילו לרבי יהושע מנהל קודם הכן הוה דהוא זמן קימה לנישוי מוח מנני מלכיס וכל לכתחלה צוטבס דרובא קריין בין צטיכיס בין צקיימה וכדפרישית לעיל ועוד משום תפלה כומיקין אכל לחזור ולקרות אין לנו וטעמי כיוצא בה (מסכת קטן). כל שלא אמר שלשה דברים אלו צפסס לא יצא ידי חובתו ולא ציאה לדרך לחזור ולאטול פסח מכל ומוזד.

והיי"ן בן גיאת ז"ל כבס כן לק"ש כומיקין והקורא לאחר שעלה עמוד השחר יצא שהרי יצא משמך מקדימין וקורין דמניה הקורא עם אנשי משמך ואנשי מעמד לא יצא שאנשי משמך מקדימין ואנשי מעמד מאחרין פ"י לא יצא ידי חובתו צוטבס שהרי אמרו מלוחם עם הכן החמה ע"כ קורה של ערבית ושל שחרית אפילו לאחר הכן החמה יצא הכי אמר רבי שמעון משמיה דפסיה אתח קודם שיעלה עמוד השחר י"ל ללמד שאפילו חכף ק"ש של שחרית לעמוד השחר יצא ולגמול לילה הוא לשל ערבית כדקמי ציללה וכן ר"ש משמיה דרבי עקיבא גא ולמד שעד הכן קורה של ערבית ושל שחרית אפילו לאחר הכן החמה וזה מספקי אבל השיקר שז"ל שלא הסיר"ו לו חכמים שיהא קורה ק"ש של ערבית צבא אתח זו אחר זו אלא אם כן הכן החמה צימס או יעלה עמוד השחר והדבר היה לו שחר קיימת דברי הרב הגדול ז"ל.

וכי מפני שקומך גאולה תפלה יש לו שכר כל כך שהיה ען עולם הבא ואומר מורי הרב שהטעם שזוכה לשכר גדול כזה מפני שהק"ש כשגאלנו והואילנו ממזכרים היה להיומנו לו לעצדים שגאלנו (ויקרא כה, ט) כי עבדי הם הולאתי אותם מארץ מצרים וזכרתם גלגל יעקוב מזכיר זה המסך עשהה עומד והתפלה היא עבודה כדאמרינן (בב"ק נב:) ועצדתם את ה' אלהיכם (שמות נב, כה) זו היא תפלה וכשהוא מזכיר יציאת מצרים ומתפלל מיד מראה שכמו שהעבד שקונה אותו רצו חייב לעשות מצוות רבו כן הוא רצו מזכיר הנוצרה והגאולה בגלגל אותו העורא ושכחו עבדו ועבדו אותו וכיון שמכיר שהוא עבדו מפני שגאלו ועושה רצונו ומצותיו נמצא שצטבור זה זוכה למי העולם הבא. ועוד אמר מורי רש"י טעם אחר מפני שכשזכיר גאולה מצרים ומתפלל מיד הוא מראה שצוטב זה תפלה כיון שבבקש ממנו לרצו שמי שאינו צוטב לו לא יבקש ממנו כלום וכן נראה צוילה שמוט רצה בפרשת גא אל פרעה (כג, ט) שאומר לשם שכשראו ישראל הגסים והגפלות שהיה עושה עמהם העורא של כטעמו של עולם צטמו בו ועל זה נאמר (שמות יד, לה) וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה לו בני מצרים וייראו העם את ה' ויאמנו בה' וגו' וכיון שמזכיר עכשיו אותה הגאולה שצטמו אצותיו בה' והגלים ומתפלל מיד נמצא שגם הוא צוטב בו שיענה אותו כמו שענה לישראל צעבור שצטמו בו ומפני זה מזכיר אותה הגאולה

וכי מפני שקומך גאולה תפלה יש לו שכר כל כך שהיה ען עולם הבא ואומר מורי הרב שהטעם שזוכה לשכר גדול כזה מפני שהק"ש כשגאלנו והואילנו ממזכרים היה להיומנו לו לעצדים שגאלנו (ויקרא כה, ט) כי עבדי הם הולאתי אותם מארץ מצרים וזכרתם גלגל יעקוב מזכיר זה המסך עשהה עומד והתפלה היא עבודה כדאמרינן (בב"ק נב:) ועצדתם את ה' אלהיכם (שמות נב, כה) זו היא תפלה וכשהוא מזכיר יציאת מצרים ומתפלל מיד מראה שכמו שהעבד שקונה אותו רצו חייב לעשות מצוות רבו כן הוא רצו מזכיר הנוצרה והגאולה בגלגל אותו העורא ושכחו עבדו ועבדו אותו וכיון שמכיר שהוא עבדו מפני שגאלו ועושה רצונו ומצותיו נמצא שצטבור זה זוכה למי העולם הבא. ועוד אמר מורי רש"י טעם אחר מפני שכשזכיר גאולה מצרים ומתפלל מיד הוא מראה שצוטב זה תפלה כיון שבבקש ממנו לרצו שמי שאינו צוטב לו לא יבקש ממנו כלום וכן נראה צוילה שמוט רצה בפרשת גא אל פרעה (כג, ט) שאומר לשם שכשראו ישראל הגסים והגפלות שהיה עושה עמהם העורא של כטעמו של עולם צטמו בו ועל זה נאמר (שמות יד, לה) וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה לו בני מצרים וייראו העם את ה' ויאמנו בה' וגו' וכיון שמזכיר עכשיו אותה הגאולה שצטמו אצותיו בה' והגלים ומתפלל מיד נמצא שגם הוא צוטב בו שיענה אותו כמו שענה לישראל צעבור שצטמו בו ומפני זה מזכיר אותה הגאולה

השנות הרב"ד

(א) חרוב שבו: וזה שכתב הר"י ז"ל שמי שמשכים לצאת לדרך וכו' קשיא עליה הדין דתניא וכו' אמר אברהם: וכו' התפלה תליה בעמוד השחר אלא או כהן המטה ממוקין או בעמית הגולה תפלה או כהן ק"ש לל לרס דהוא משיביר בין חלק ללכן או מתחת דמלך כגון משכיס לללס בלכן צאחס שעה שיהיה בלכן שופר ולולג ומגילה לחוד ומתפלל לקוד אפילו קודם עמוד השחר ולכשיגיע זמן ק"ש קולא דהיינו מעמד השחר

הוא ואין להפריד בין שכור למוזד כזו ובאחר שלא הגיע עריין זמן קימה כמו שבררנו מדברי אב"י בנברשת של זהב הוא זמן שכובה בירדו ומגין לנו לבטל קריאת שמע מי ששהה אותו אף במזיד. וזה שכתב הר"י ז"ל שמי שמשכים לצאת לדרך קורא קריאת שמע של שחרית לאחר שעלה עמוד השחר מפני שהוא שעה הדחק קשיא עליה הא דתניא (לקמן ל.) והשכים לצאת לדרך

מכלת ללכן ואלו מאחרין עד לאחר הכן החמה ואפילו לרבי יהושע מנהל קודם הכן הוה דהוא זמן קימה לנישוי מוח מנני מלכיס וכל לכתחלה צוטבס דרובא קריין בין צטיכיס בין צקיימה וכדפרישית לעיל ועוד משום תפלה כומיקין אכל לחזור ולקרות אין לנו וטעמי כיוצא בה (מסכת קטן). כל שלא אמר שלשה דברים אלו צפסס לא יצא ידי חובתו ולא ציאה לדרך לחזור ולאטול פסח מכל ומוזד.

והיי"ן בן גיאת ז"ל כבס כן לק"ש כומיקין והקורא לאחר שעלה עמוד השחר יצא שהרי יצא משמך מקדימין וקורין דמניה הקורא עם אנשי משמך ואנשי מעמד לא יצא שאנשי משמך מקדימין ואנשי מעמד מאחרין פ"י לא יצא ידי חובתו צוטבס שהרי אמרו מלוחם עם הכן החמה ע"כ קורה של ערבית ושל שחרית אפילו לאחר הכן החמה יצא הכי אמר רבי שמעון משמיה דפסיה אתח קודם שיעלה עמוד השחר י"ל ללמד שאפילו חכף ק"ש של שחרית לעמוד השחר יצא ולגמול לילה הוא לשל ערבית כדקמי ציללה וכן ר"ש משמיה דרבי עקיבא גא ולמד שעד הכן קורה של ערבית ושל שחרית אפילו לאחר הכן החמה וזה מספקי אבל השיקר שז"ל שלא הסיר"ו לו חכמים שיהא קורה ק"ש של ערבית צבא אתח זו אחר זו אלא אם כן הכן החמה צימס או יעלה עמוד השחר והדבר היה לו שחר קיימת דברי הרב הגדול ז"ל.

וכי מפני שקומך גאולה תפלה יש לו שכר כל כך שהיה ען עולם הבא ואומר מורי הרב שהטעם שזוכה לשכר גדול כזה מפני שהק"ש כשגאלנו והואילנו ממזכרים היה להיומנו לו לעצדים שגאלנו (ויקרא כה, ט) כי עבדי הם הולאתי אותם מארץ מצרים וזכרתם גלגל יעקוב מזכיר זה המסך עשהה עומד והתפלה היא עבודה כדאמרינן (בב"ק נב:) ועצדתם את ה' אלהיכם (שמות נב, כה) זו היא תפלה וכשהוא מזכיר יציאת מצרים ומתפלל מיד מראה שכמו שהעבד שקונה אותו רצו חייב לעשות מצוות רבו כן הוא רצו מזכיר הנוצרה והגאולה בגלגל אותו העורא ושכחו עבדו ועבדו אותו וכיון שמכיר שהוא עבדו מפני שגאלו ועושה רצונו ומצותיו נמצא שצטבור זה זוכה למי העולם הבא. ועוד אמר מורי רש"י טעם אחר מפני שכשזכיר גאולה מצרים ומתפלל מיד הוא מראה שצוטב זה תפלה כיון שבבקש ממנו לרצו שמי שאינו צוטב לו לא יבקש ממנו כלום וכן נראה צוילה שמוט רצה בפרשת גא אל פרעה (כג, ט) שאומר לשם שכשראו ישראל הגסים והגפלות שהיה עושה עמהם העורא של כטעמו של עולם צטמו בו ועל זה נאמר (שמות יד, לה) וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה לו בני מצרים וייראו העם את ה' ויאמנו בה' וגו' וכיון שמזכיר עכשיו אותה הגאולה שצטמו אצותיו בה' והגלים ומתפלל מיד נמצא שגם הוא צוטב בו שיענה אותו כמו שענה לישראל צעבור שצטמו בו ומפני זה מזכיר אותה הגאולה

15

הפרשה סמוכה לקדשים דכתיב ירצה לקרבן וסמך ליה אותו ואת בנו. וא"כ גם כאן היום אתם יוצאים סמוך לזבחת דמיירי בקדשים דהיינו פסח, ג"כ הלילה הולך אחר היום, ושייך ליל ט"ו ליום של י"ד, ושפיר קאמר משה בשעת זבחת הפסח היום אתם יוצאים, שהלילה שייך ליום זה, ובלילה קורא יציאה דכתיב הוציאך לילה.

ומעתה ר' יוסי הגלילי [לעיל צ"ו ע"ב] דרריש דפסח מצרים חימוצו נוהג יום א' דכתיב ולא יאכל חמץ וסמך ליה היום, אין הכוונה על יום ראשון של פסח רק על ערב פסח משעת זבחה והלילה שאחריו זה קורא היום, והלילה שייך ליום הקודם, אבל למחר לאור בוקר של יום ראשון של פסח כבר התחיל יום חדש וכבר הותר להם אפילו אכילת חמץ וק"ו ראייתו והמצאו, ומתורץ קושיית הר"ן.

ובזה מתורץ קושיית התוס' לעיל דף צ"ו ע"א בד"ה נאכל בחפזון וכו', וא"ת אם כן אמאי תנייה כלל במתניתין כיון דשוה בזה ובוה, ויש לומר דתנא אגב דבעי למתני וחמוצו נוהג כל היום וכו'. ולכאורה אין לתירץ הוה פירושו, ולענ"ד הכוונה דלא תימא חימוצו יום אחד היינו יום ראשון של פסח וכמו שסבר הר"ן באמת, לכך תני נאכל בחפזון לילה וחימוצו וכו', להורות שזמן חימוצו כל היום מסיים עם סוף זמן אכילת הפסח.

ובזה מתורץ קושיית התוס' לעיל דף כ"ח ע"ב בד"ה וחד לפני זמנו, וא"ת ולחזקיה מגלן איסור הנאה לפני זמנו דליכא אלא חד לא יאכל והוא מוקמינן מסברא לתוך זמנו. ולענ"ד נחא, שהרי גבי לא יאכל סמך ליה היום דדרשינן מיניה שפסח מצרים חימוצו יום אחד, וכבר פירשתי שיום זה היינו ערב פסח, וממילא מוכח דלא יאכל על לפני זמנו קאי. ובוה נחא דקאמר התם ר' יהודה דר' יוסי הגלילי מג"ל אבע"א מדסמך ליה היום ואבע"א סמוכים לא דריש, דהנך תרי שינויי הוא חדא לחזקיה וחדא לר' אבוהו, דלחזקיה ליכא למימר סמוכים לא דריש דאם כן מנא ליה איסור הנאה לפני זמנו, אבל לר' אבוהו איכא למימר דסמוכין לא דריש.

ועכ"פ יצא לנו מכל זה דבמצרים ליל ט"ו היה שייך ליום י"ד, וכיום י"ד קאמר היום אתם יוצאים. ומעתה עמדנו על דברי רש"י בסוף פרשת שלח [במדבר ט"ו, מ"א] ושמונה חוטין שבציצית נגד שמנה ימים ששהו משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים. ונתקשה המזרחי שהרי בפרשת בשלח [שמות י"ד, ה'] פירש רש"י ליל שביעי ירדו לים ובשחרית אמרו שירה והוא יום שביעי של פסח ולכך אנו קורין השירה ביום השביעי. ולפי מה שכתבתי נחא, שודאי שביעי של פסח היה, אבל היציאה ממצרים נקראת על שם י"ד בניסן, דליל ט"ו היה אז הולך אחר היום הקודם וכנ"ל, ושפיר קורא רש"י שמנה ימים משיצאו עד שאמרו שירה על הים. ודוק בדברי רש"י שכתב שמנה ימים ששהו משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים, ולא כתב

שמנה ימים ששהו משיצאו ממצרים עד שעברו בים, לפי שבלילה עברו הים, ואם ליל ראשון שייך ליום הקודם אם כן גם לילה זו שייך ליום הקודם וליכא אלא שבעה, לכך פירש"י עד שאמרו שירה, והשירה ביום אמרו ולא בלילה.

ומה דקאמר לעיל דף כ"ח ע"ב אבע"א סמוכים לא דריש, ולפי זה קשה קושיית הר"ן דכתיב כי גורשו דמשמע דאל"כ היו עושים חמץ. נלע"ד דוק בלשון הגמרא דלא קאמר ואבע"א דר' יוסי הגלילי לית ליה, דודאי אית ליה, אבל סמוכין לא דריש, אלא דמהאי קרא גופיה מדכתיב כי גורשו יליף שלא נהג חמוצו רק לילה ראשונה.

שם במשנה רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו.

ומהרש"א בח"י אגרות דקדק מה נשתנה שלש מצות הללו מכל מצות שבתורה שאין צריך לפרש טעמם בשעת עשייתן, ושלש מצות אלו שצריך לפרש טעמם בשעת עשייתן, ובוה נדבר אחר כך. ובעת נדקדק על התורה, שהרי לא נתגלו טעמי התורה ולמה בפסח כתיב הטעם בתורה ואמרתם זבח פסח הוא אשר פסח ה' וגו'. ונראה לי שלא כא הכתוב ליתן טעם על עצם המצוה, אבל שיעור הכתוב כך הוא, שהרי בפסח נאמר בו ביאה, ולהך תנא דבי ר' ישמעאל דביאה ומושב היינו לאחר ירושה וישיבה [קידושין ל"ז ע"א], אם כן ביאה לחוד היינו לאחר ביאה לארץ. ואם כן בשלמא פסח שבימי יהושע נחא שכבר באו לארץ, אבל פסח מצרים קשה, ובאמת כל זמן היוזם במדבר לא עשו פסח מטעם זה וכמו שכתבו התוספות בקידושין דף ל"ז ע"ב [ד"ה הואילן]. והוה כוונת הכתוב [שמות י"ב, כ"ה-כ"ו] והיה כי תבואו וגו' ושמרתם את העבודה, ומשמע לאפוקי קודם ביאתם לארץ, והיה כי יאמרו וגו' בניכם מה העבודה הזאת לכם, לכם דייקא בהיותכם אתם עדיין במצרים למה עבדתם עבודה הזאת, והתוס' כתבו שעל פי הדיבור היה, ובא הכתוב ליתן טעם על הוראת שעה שהיה בעבור היותינו ערום ועריה בזמן הגאולה ההוא שלא היה בידינו זכיות ונתן לנו דם פסח ודם מילה. והוה כוונת המקרא ואמרתם זבח פסח וגו' אשר פסח על בתי וגו', בזכות המצוה ההיא, וא"כ לא אמר הכתוב טעם המצוה, אדרכה אמר טעם ההצלה היה בעבור עשותינו המצוה.

ועל דקדוקו של המהרש"א נראה לי לדקדק עוד במה שאמר לא יצא ידי חובתו, ומה היה חסר באמרו סתם לא יצא, וכמו שאמרו [ברכות ט"ו ע"א] הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו לא יצא, ומה כיון באמרו ידי חובתו. ונראה משום דנגזר על אבותינו עינו ועבודה ארבע מאות שנה, והם לא היו במצרים רק רד"ו שנה, אך בישוב הדבר נחלקו המדרשים, יש מהם דורשים כי קושי השעבוד השלים ובזמנו יצאו, ויש שדרשו שעבור זה נתחדשו ארבע גליות שאנחנו עתה בגלות הרביעי, וכל זה להשלים גלות מצרים, אך אז היה קושי השעבוד, ועתה נהפוך הוא ו' שאריכת

(ד) ועיין ילקוט על פסוק אל באפך וכו' מביא אר"א משל למלך שכעס על בנו והי' בידו חרב ונשבע להכותו אמר אם אכה אותו אין לו חיים הכניס חרב לנרותה והעבירו על בנו, ר' לוי אמר משל למלך שנשבע להכותו מאה חבלים וכו' נטל החבל וכפלו על מאה, ר"ה אמר משל למלך שכעס על בנו ולפניו אבן גדולה ונשבע שהוא זורק על בנו וכו' מה עשה כחתו ועשאו צרות קטנים והי' זורק בו, ומפרש בספר בינה לעיתים דף ע"ג ע"ד כי הוא יתברך בחכמתו משער מה שיקשה בעול הגלות ומשנה לטוב ולפעמים מפאת זמן ארוך או הוא יתברך יחליף כעוצם וקושי צרות וכמשל החרב שאם תהי' החרב ממש כבר הומת, רק שנתחלף הכאת חרב בכסוי הנרתק ואם יראה כי יצו להם התמדות יסורים זמן ארוך או יחליף אריכות הזמן בכובד המכות, וכמשל החבלים שהי' ראוי ללקות מאה הכאות זו אחר זו ויכבד זה על הכן ונתחלפו הכאות כהכאה אחת קשה כהיות החבל כפול על מאה, ואם הוא יתברך רואה שהצרות קשות לא יתנם ורחם לשוב או יחלקם לזמן ארוך כמאמר האבן שאם יזרוק כמות שהוא ימות לכן עשאו צרות קטנות וזרוקן זו אחר זו

ק"ק פראג, ובזיידל יש ג' רביעית ומחצה מרביעית של תורה לערך, ופורתא לא דייקינן לחומרא.

דף קי"ט ע"ב אמר רב יהודה אמר שמואל אין מפטירין אחר מצה אפיקומן. עיין בתוס' ד"ה אמר רב, דלהא לא איתקש מצה לפסח. והטור בסימן תע"ח פסק שאין לאכול אפיקומן בשני מקומות. והדבר יפלא שהרי התוס' הוכיחו כאן דלהא לא איתקש מצה לפסח. והנלע"ד בזה, כי צריך טעם למה להא לא איתקש הא אין היקש למחצה. ונראה דר"ע דסובר לקמן דף ק"כ ע"ב דסובר הוה למעוטי לילה אחרת, ולכאורה קשה ל"ל הוה דאיך אפשר לומר כלילה אחרת הא עיקר פסוק זה בפסח מצרים נאמר, והלא יצאו ביום ט"ו, ואיך יאכלו הא אין הפסח נאכל בשני מקומות דפסקינן כר' יהודה. אמנם הא לא קשיא, דאכתי איכא למימר דזמן אכילתו שני לילות, ומי שיאכל היום במצרים באמת לא יאכל למחר, אבל מי שלא יאכל היום יאכל למחר במקום שיהיו. אמנם מצה כולם חייבין לאכול כלילה הוה דכתיב בערב תאכלו מצות, ואם יאכל הפסח למחר על כרחך יאכלוהו על מצות ומרורים, ואיך יאכל מצה בבי' מקומות, אלא ודאי דמצה נאכלת בשני מקומות. וכל זה לר' עקיבא, אבל לראב"ע הוה אתי לגזירה שוה שנאכל עד חצות עיין סוף פסחים, וא"כ לראב"ע מצה איתקש לכל מילי לפסח, והתוס' בדף ק"כ ע"ב בד"ה אמר, פסקו כר"ע, ולכן החליטו דמצה נאכלת בבי' מקומות. אבל הרא"ש בפ"ק דברכות מסופק אם הלכה כר"ע או כראב"ע, ולכן פסק הטור לחומרא שאין מצה נאכלת בשני מקומות.

דף ק"כ ע"א ואידך כתיב בהאי וכתוב בהאי וצריכא. ולעיל דף כ"ח ע"ב ור' שמעון טמא ושהיה בדרך רחוקה לא איצטריך קרא דלא גרע מערל ובן נכר, ור' יהודה כתיב בהאי וכתוב בהאי. וצריך טעם לדבר למה לעיל לא אמר וצריכא וכאן אמר וצריכא. ונראה דרשב"ם [ד"ה כתיב] מפרש הצריכותא דטמא ושהיה בדרך לא ילפי מערל ובן נכר, משום דאולי אלו דעבדי בשני ויאכלו מצות בשני יש סברא שלא יתחייבו בראשון במצה, ואם כתיב בערב תאכלו הוה מוקמינן אמסתבר דהיינו ערל ובן נכר דלית להו תקנתא בשני. והנה התוס' כאן וגם לעיל בדף כ"ח [ע"ב] בד"ה כל ערל, כתבו דבן נכר דקרא לא מתוקם אלא שהיה מומר בשעת שחיטה ועשה תשובה. ולפ"ז דמיירי דעשה תשובה אם כן אית ליה תקנתא בשני, שהרי הזיר בראשון עושה את השני, ואם כן בטל הצריכא, ושפיר

הזמן משלים קושי השעבוד. והנה יש להוכיח שקושי השעבוד במצרים הוא השלים ובזמן האמיתי יצאנו, דהנה סדר הפסח מצה ואח"כ מרור, וכיון שמצה רומז לגאולה ומרור רומז לשעבוד, היה להקדים מרור למצה שהרי השעבוד קדים לגאולה, אבל באמת אדרבה המרור הוא הגאולה האמיתית, שע"י שמרור חייבהם נשלם הזמן. והוה כוונת ר"ג כל שלא אמר ג' דברים הללו, דהיינו לפרש טעמם, לא יצא ידי חובתו, דאיכא למימר שיצא קודם זמן ועדיין אנו חייבין להשתעבד, אבל ע"י פירוש הטעמים ואז קשיא למה מרור אחר מצה, וצ"ל כנ"ל, ואם כן בזמן יצאו והיתה גאולה אמיתית.

והוא"ל וחיבא מצוה בשעתה וכלילה זו צריכין לאכול כזית מצה וכן מרור ולשתות מן ארבע כוסות רביעית של תורה, צריך אני לברר שיעור הכזית ושיעור הרביעית מה שעולה לרעתי שנחברר לי במופת שהוא שלא כדברי הש"ע, כי באמת מברוא בש"ע סימן תפ"ו ששיעור כזית הוא חצי ביצה. ואמנם לפי שנתברר לי עפ"י מדידה שהביצות המצויות עתה בימינו, הנה הביצה שלימה שבזמנינו הוא רק חצי ביצה מביצים שבהם שיעורי התורה ה. והמופת הוה כי שיעור חלה הוא מ"ג ביצים וחומש, והתירו"ט מדד שהוא פינט מדה ישנה שמצאתי כאן בבואי לפראג, ואני מדדתי ומצאתי שהוא פחות מפינט, ושוב עשיתי כלי המחזיק שבע אגודלים פחות ב' תשיעית באורך ורוחב ורום מרובע שהוא שיעור חלה המפורש בש"ע בי"ד סימן שכ"ד, והוא על פי חשבון של שיעור מקוה, והכלי זה מחזיק מעט יותר משמנה וזיידלך שהוא שני פינט, ואם כן שני שיעורי חלה מכחישים זה את זה, ושניהם הלכה למשה מסיני, כי שיעור מ"ג ביצים וחומש הוא הלכה למשה מסיני, וכן שיעור מקוה הוא הלכה למשה מסיני, ועל כרחך שנשחנה בזמנינו, או שהאגודלים נתגדלו והמה גדולים יותר מהאגודלים שהיו בימי התנאים, או שהביצים נתקטנו והמה בזמנינו קטנים ממה שהיו בימי התנאים. וידוע שהדורות הולכים ומתמעטים ואי אפשר שאגודל שלנו גדול יותר מאגודלים שהיו בימי חכמי ש"ט. ועל כרחך הביצים בזמנינו נתמעטו. ולכן אני מזהיר שעל פינט קמח יקח החלה בלי ברכה, כי לא באתי להקל על שיעורא של התירו"ט, אבל ברכה לא יברכו עד שיהיה שני פינט קמח מחוקים ומעט יותר. וכיון שנתברר שהביצים שלנו נתקטנו על מתציתם, אם כן שיעור זית שהוא חצי ביצה הוא כביצה שלנו. וכזה אשער באכילת מצה ומרור בכל שיעורי התורה, ושיעור רביעית של תורה על פי מדה זו הוא יותר מרובע זיידל של הזיידל הישן שמצאתי פה

ע"ש, ודפח"ח. רק לכאורה הוא מכיב רא"י לסתור כי אדרבה דבמצרים קוב"ה מיהר לגואלם ע"כ נראה דר' לוי רצה לומר דבאמת שגלות הרביעי להשלים גלות מצרים ואיריכת זמן משלים קושי השעבוד, וא"כ מה שקב"ה גאל אותנו קודם ת' שנים מסיבת קושי השיעבוד ואכן גדולה עשאו לצרות מה שאנחנו היום בגלות הזה ולכן מצונו כשנגלה בסיני אמר אהי אשר אהי ופרש"י אהי עמם בגלויות אחרים ומשה רבינו אמר ד' לצוה בשעתה, ולהג"ל י"ל דרמז לו הקב"ה אף שלא נשלם הקץ מ"מ סיבת גלויות אחרים ישלימו רק שירויחו מאמרו ואח"כ יצאו ברכוש גדול וכתבו דהוה התורה. ובה מיושב ג"כ מה שנקט מרור לבסוף להודיע שהמרור הוא הגלות הרביעי הוא סיבה לפסח ומצה כי אנחנו בגלות הוה משלימים גלות מצרים, והקב"ה הבטיח שאחר זמן הגלות יגאלנו והוה מורה שיגאל אותנו אשר אנחנו מחכים לביאת הגואל, ולכן לא יצא י"ח אם לא הזכיר על סדר הוה כי ע"י שיוכר מרור בסוף מורה שמאמין בביאת הגואל בכ"א (אהל דוד).

ה) כן מצאתי בחשב"ץ ח"ג שכתב לענין שיעור המקוה שנתקטנו השיעורים, וכן מצאתי בס' המנהיג ה"ל פסח אות ל"ה שהביצים נתקטנו (הגר"ש נאטאנזאהן צ"ל).

ו) יעויין בס' פרי מגדים יו"ד סי' מ"ד במש"ז ס"ק י"ב, ובמעשה דמגנצא המובא בש"ך סי' מ"ד ס"ק י"ב שהכשירו כולי' שהקטינה כיון שראו שהי כענבה, נראה דכל השיעורים לפי העת והזמן דהא הראב"ן בעצמו כתב שם שבא"י היו הענבים גדולים והאיך ידעו כמגנצא לשער בכענבה (ברוך טעם). [וכ"כ באמרי ברוך ליו"ד שם, וע"ע תשובה מאהבה ח"ג גליין יו"ד סי' שכ"ד].

17